

RELAȚIILE MATRIMONIALE ÎN FAMILIILE BOIEREȘTI DIN ȚARA ROMÂNESCĂ ȘI MOLDOVA ÎN SECOLUL AL XVII- LEA. ÎNTRE ARMONIE ȘI DIVORȚ

Anca-Daniela HUȚ

Familia, instituția fundamentală a societății omenești, cu funcții multiple, este un produs al sistemului social, ce se dezvoltă și evoluează în raport cu transformările din societate¹.

Una dintre multiplele coordonate ce cuprind și problematica concret istorică a familiei o constituie relațiile matrimoniale. Avantajul utilizării conceptului de relații matrimoniale, în care accentul se mută de la familie, la individul din familie, constă din faptul că, pe de-o parte, se surprinde desfășurarea normală a vieții de familie, iar pe de altă parte, se realizează o aproximare mai exactă a realităților sociale și a climatului mental².

Refugiu pentru zile senine, dar și pentru zile furtunoase, familia, de la momentul constituirii, prin căsătorie, și până la dizolvarea ei prin decesul unuia dintre soți sau prin despărțire legală, parcurge o serie de secvențe. În ciuda importanței majore pe care o prezintă, nu de puține ori ea se confruntă și cu etape dificile. Fiecare individ ce aderă la o familie aduce cu sine un bogat bagaj de ritualuri, cutume, pe care vrând-nevrând le împărtășește cu partenerul de viață. Diferiți de la o persoană la alta, de la un mediu social la altul, nu există oameni care să gândească la fel. De aici și o serie de probleme. Printr-un gest, printr-o acțiune necugetată se poate declanșa o amenințare majoră la adresa cuplului, cu reacții ce conduc înspre dezorganizare³.

A vorbi despre noțiunea de „relații matrimoniale” înseamnă, deci, a vorbi despre traseul urmat de indivizi, de raporturile reciproce, care, în funcție de cum se desfășoară, dau sau nu naștere unui echilibru al vieții de familie. Căci, viața în doi prinde rădăcini și aduce cu adevărat rod numai atunci când ea e cuprinsă în paginile unui set de gesturi și cuvinte comune, care lasă să se înțeleagă că iubirea, armonia definesc legătura tainică a celor doi. Fără înțelegere, fără respect, altfel spus fără realizarea unei păci

---

¹ Bolovan I. 1999, p. 45.

² Bolovan S. 1999, p. 165-166.

³ Tihan E., Tihan L. 2004, p. 11-12.

conjugale, o familie are mai puține șanse să reziste în scurgerea succesivă a anilor. Când nimeni nu își face timp pentru sentimente, când lipsește tactul, cooperarea și cea mai mică dovadă de afecțiune, normalitatea, care ar trebui să existe într-un cuplu, dispare, lăsând loc „ceții dense”⁴. Astfel că, distrugând „ițele afecțiunii”, legătura matrimonială se îndreaptă, în mod inevitabil, spre eșec.

Dincolo de aceste realități, ce definesc familia din societatea de astăzi, există și altele care se ascund în umbra timpurilor îndepărtate. Acesta este și scopul demersului de față, de a examina aceste realități ce privesc relațiile matrimoniale, „invadând”, pentru o atare situație, viața și sufletul boierilor, ce au trăit în secolul al XVII-lea în Țara Românească și Moldova. Chiar dacă au făcut din iubire mai mult o noțiune pragmatică, boierii din secolul al XVII-lea au avut, totuși, sentimente, preferințe, speranțe și deziluzii. Însă, mai mult decât atât, ca și noi cei de astăzi, boierii au încercat să descopere, să cunoască și să trăiască fericirea. Noțiunea de fericire, e adevărat, a acoperit sensuri diferite, dar ea nu s-a împărțit privind la om, la meritele sau la faptele sale, ea a ținut mai degrabă de locul în care a fost căutată⁵.

Personajele se metamorfozează, așadar, și boierii devin actorii principali ai prezentei lucrări, cu viața lor, uneori plină de prejudecăți, ce a tins de la o dragoste reală, la una mercantilă.

Înainte de orice discuție asupra acestui subiect, nu putem să nu precizăm că, pentru familiile boierești din secolul al XVII-lea, sentimentele care au dominat viața conjugală pot fi surprinse, cu greu, de cele mai multe ori în mod indirect, din documentele vremii. Totuși, cu viețuiri și atitudini mai mult sau mai puțin narate, printre frânturi, din informația de care dispunem, vom încerca să capturăm o imagine care să contureze, sperăm noi, sistemul real de valori pe care s-a consolidat o familie boierească.

În relația maritală din familiile boierești, fiecare soț a avut un rol bine definit. Bărbatul trebuia să se îngrijească de un adăpost pentru el, soție și copiii care urmau să vină, să plătească dările către domnie și să răspundă în fața comunității pentru faptele familiei sale⁶. Procedând astfel, el dovedea grijă față de familie și, totodată, dragoste față de soție. La rândul ei, femeia, al cărei domeniu de activitate era reprezentat de casă, administra gospodăria, conducea armata de slugi, se ocupa de creșterea, educarea copiilor⁷ și, atunci

---

⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁵ Grozescu 1866, p. 390.

⁶ Ghițulescu 2002, p. 100.

⁷ Educația fiilor de boieri a fost un pas important în formarea viitorilor oameni de curte. Odată ce aveau format un profil moral și spiritual, educația lor era completată, pentru unii dintre ei, prin studii în Polonia și Transilvania (Székely 1997, p. 59).

când soțul era plecat, păzea focul din vatră⁸. De altfel, împărțirea sarcinilor în cadrul menajului a implicat pe lângă complementaritate și subordonare⁹. Femeia trebuia să fie supusă și fidelă bărbatului, care era capul familiei. Ca o consecință a acestei obligații de ascultare, bărbatul își permitea să aplice dreptul de corecție asupra femeii¹⁰. Astfel, el putea să o certe sau chiar să o bată, „cât de mult și cât de des”, dar numai cu pumnul sau palma¹¹, întrucât bătaia ce se făcea „cu vrăjmășie”¹² era pedepsită. În schimb, femeii nu îi era îngăduit să ridice mâna asupra soțului ei, chiar dacă acesta era vinovat¹³. În cazul în care era acuzată de atentat de moarte asupra soțului sau de adulter, ea putea să fie pusă în fiare sau închisă în temniță de către acesta¹⁴. Așadar, construcția socială a raporturilor dintre bărbați și femei a aparținut lumii masculine. Viața de cuplu, în familiile boierești, presupunea respectarea binomului bărbat dominant - femeie dominată și supusă, binom ce configura întreaga relație dintre soț și soție¹⁵. Intrând în tiparele acestei societăți, femeia avea o putere limitată. Soțul dirija și distribuia dreptatea în familie, în vreme ce soția, mai proastă și mai înclinată decât bărbatul spre păcat¹⁶, trebuia supravegheată și pedepsită și doar atunci când situația devenea insuportabilă, pe motivul violenței conjugale, ea putea să ceară divorțul¹⁷. În tot cazul, bătaia trebuia să fie dovedită cu martori destoinici,

⁸ Ghițulescu 2002, p. 100.

⁹ Băluță 2002, p. 42.

¹⁰ „Poate să îndrepteaze și să certe bărbatul pre muiare-ș, pre lucru adevărat și pe dreptate, iară nu cu înșelăciune și fără de cale; și încă să o bată și când va fi cu vină, după deală ce va fi făcut, ș-atunce cu măsură, să nu o pre treacă, ce cu blîndețe, iară nu cu vrăjmășie, fără vină și fără ispravă” (Îndreptarea legii 1652, glava 185, p. 182).

¹¹ *Carte românească 1646*, glava 23, p. 120.

¹² În termenii pravelor, bătaia ce se făcea cu „vrăjmășie” era încrisă într-un anumit cadru, anume: „cu toiagul și mai vîrtos când o va lovi cu lemmul în obraz, sau în cap [...]”, precum și când „o va bate pururea și de mai multe ori, fără de vină [...]” (*Ibidem*).

¹³ „Muiarea de-ș va pune cu îndrăznire mîinile asupra bărbatului-ș, adică să-l bată, sau de-l va scîrbi, și ea să hie grea, să omoare copilul în pîntecele ei, să piarză bărbatul nădejdea coconului, atunce să dăspartă de dinsa bărbatul și să ia pre altă muiare.” (Îndreptarea legii 1652, glava 220, p. 226).

¹⁴ „Bărbatul poate să-ș pue muiarea în hiară, sau să o închidză, cum ar fi în temniță, numai pentru doaa vine: dece, una iaste cîndu o va afla făcînd preacurvie, iară a dooa cîndu o va găsi că-i face hicleșug să-l omoară; iară drept alte vine nu va putè, nice să o închidză, nice să o bage în here.” (*Carte românească 1646*, glava 23, p. 120).

¹⁵ Băluță 2002, p. 42-43.

¹⁶ „[...] de vreme ce iaste mai proastă și mai lesne spre cădeare decât bărbatul.” (Îndreptarea legii 1652, glava 221, p. 217).

¹⁷ „Muiarea ce o bate bărbatul cu vrăjmășie și mult fără de măsură, poate să-ș ceară la giudeț să se despartă; iar să cade să fie desparteala cu lege, să fie bătaia așea de mare și într-acesta chip, cît să stea lucrul în cumpănă, de va fi vie, de nu să va despărți de dînsi; pentru că de va fi bătaia micșoară, nu să vor despărți.” (*Ibidem*, glava 23, p. 119).

nu era suficient doar cuvântul soției¹⁸. De cele mai multe ori violența verbală și fizică a bărbatului a fost provocată de alcoolism, care a transformat anii de căsnicie într-un coșmar. Dincolo de vorbe grele, de palme și pumni, alcoolismul a creat și probleme de natură economică. Neglijarea îndatoririlor și risipirea averii comune pe băutura a fost, fără îndoială, o conduită înjositoare din partea bărbatului, ce a atras după sine deteriorarea, cu fiecare zi, a situației economice a cuplului. De pildă, o anume Chiriana se plânge mitropolitului de soțul ei, Platon, care „nu iaste om bun, ci iaste făcătoriu rău”, cerând carte de despărțire de acesta, pentru că „i-au mâncat și i-au străcat tot ce au avut”¹⁹. Separarea partenerilor, în atari situații, devenea ultima soluție a eliberării din calvarul unei căsătorii neîmplinite. Astfel trebuie să fi gândit și Maria Racoviță, când după zece ani de căsnicie cu Vasile Ceaurul, boier mare cu înrudiri domnești, dar bețiv, și-a făcut curaj să-și înfrunte bărbatul, familia, comunitatea pentru a se desprinde de condiția sa de soție nefericită. A și reușit acest lucru până la grozava răzbunare, ce a urmat doisprezece ani mai târziu, a lui Vasile Ceaurul, care, în tot acest timp, și-a urmărit fosta soție „cu ura sa de bărbat părăsit”²⁰. Din rațiuni politice, dar și din răzbunare, profitând de ocazia favorabilă și de complicitatea celorlalți, Vasile Ceaurul a derulat un scenariu dramatic, pe care ne propunem să-l reproducem tocmai din dorința de a dezvălui întreaga panoramă a momentului, cu cinismul și duritatea lui. Satul Șerbești din județul Bacău, unde se afla moșia stolnicului Constandachi, cel de-al doilea soț al Mariei, este martorul acestui scenariu:

„Boierul nu era acasă când veni Ceaurul cu oamenii lui să-l prindă – noaptea pe la începutul lui Ianuarie, pe un ger de crăpau pietrele. El era la Iași, cu slujba, iar la moșie se afla numai jupâneasa Maria cu copiii ei. Dormea. Conte Vasile cu derbedeii săi sfărâmă ușa și intră în iatacul fostei sale soții, pe care o prinsă în cămașă în așternut. Își dete oamenii afară, cu porunca să prade casa, ridicând tot ce vor găsi încă mai de preț, apoi încuie ușa și rămaseră singuri, sora Domnului Țării și bețivul ei de fost soț. E de bănuț că era beat și atunci, doar așa ca să-și dea curaj, iar jupâneasa Maria, deși avea 45 de ani, era încă foarte frumoasă. Conte o batjocori, acolo în iatacul ei, în patul soțului de-al doilea...apoi, fără a o lăsa să-și mai vadă copiii, care rămaseră singuri acasă, fără a-i da răgaz să se îmbrace, o ridică despoiată cum era, numai în cămașă și cu picioarele goale, și o aruncă într-o sanie

---

¹⁸ „Boacetele muerii și țipetele ce să aud den casă, nu vor putea arăta vrășmășia bărbatului, nice ochii ei ce vor fi vineți<i>, sau obrazul ce va fi îmflat: nu pot aceastea să arate vrășmășia bărbatului; marturi trebuesc la lucru ca acesta pentru să cunoască tot adevărul.” (Ibidem, glava 22, p. 119).

¹⁹ DIR, A, V, p. 220.

²⁰ Gane 1942, p. 91-92.

țărănească, trasă de doi cai proști, poruncind vizitiului s'o ducă la Mănăstirea Cașinului. O întovărășea numai o țigancă, fata în casă la Șărbești. Pe drum se întâlni cu un țăran, și oprind sania, îi ceru cu lacrimile în ochi să-i împrumute cojocul și cizmele, că de nu, degera până ajungea numai în Bacău. Creștinul, care-și recunosc stăpâna, își scoase cojocul și cizmele și i le dete...și astfel sosi stolniceasa Maria la Sfânta Mănăstire a Cașinului, în mijlocul jupâneselor și boierilor adunați acolo de grija cătanelor, dar neprieteni lui Vodă și prieteni Cearurului [...] De la Cain, Maria Costandachi fu dusă mai departe, cu aceiași sanie, prin munți, peste graniță, tocmai la Brașov. Se zice că și acum, în timpul acestui drum, ea fu prada batjocurii însoțitorilor ei"²¹.

În tot cazul, după nefericitul episod, Maria Constandachi nu și-a mai putut redobândi fericirea²². Informațiile prezentate, așadar, surprind și indignează. Femeia violată, batjocorită de alții poartă amprenta acestei grozăvii pentru tot restul vieții ei, prin denigrarea și ofensa adusă nu integrității trupului, ci psihicului.

Traiul rău, asociat cu beția sunt scene ce au fost posibile și din cauză că, la vremea aceea, în țară totul era marcat de semnul instabilității, a insecurității. Un sentiment, ce sub aspect mental, s-a manifestat la scara întregii societăți și a marcat în chip deosebit existența oamenilor din veacul al XVII-lea. El pornea de la individ și se extindea până la întreaga colectivitate, cuprinzând întregul palier social, de la țăran și până la domn. Această nesiguranță generală a dus la disperare și la deprimare. Pe plan psihic, stresul cel mai mare s-a concentrat în jurul domnului și a boierilor. Presiunea cea mai puternică s-a simțit aici, deoarece miza jocului politic, care s-a desfășurat numai la curte, era viața însăși, de cele mai multe ori, în timp ce țăranul liber putea să-și piardă doar pământul și libertatea sa. În aceste condiții, ieșirea din anxietate, la nivelul boierimii, s-a făcut prin fast, ajungându-se la o viață necumpătată, cu mâncare și băutură²³. Așa poate fi explicată explozia de lux înregistrată în veacul al XVII-lea, de natură compensatorie, ce s-a dorit a fi expresia unei puteri și a unei statornicii, care însă, în realitate, nu exista²⁴.

Cele mai mari petreceri cu beție se organizau de către boieri și domn. Bucurându-se de libertate în acțiune, participanții chefuiau toată noaptea²⁵,

---

²¹ *Ibidem*, p. 97-98.

²² *Ibidem*, p. 107.

²³ Țighiliu 1995, p. 128.

²⁴ *Ibidem*, p. 127-129.

²⁵ După ce se sfârșea timpul dedicat chefului și petrecerii, amatorii unor astfel de evenimente își consumau „curajul” în câteva zile de convalescență (Iorga 1992, p. 105).

cu băutură și femei, ca principale ingrediente ale întreținerii atmosferei, ale extazului. Luând parte la un astfel de eveniment, un anume Mihai, lăsându-și soția acasă²⁶, s-a „mângâiat”, „împotriva poveștelor bisericii”, cu o altă femeie²⁷. De ce această atitudine? Pentru că totul se desfășura sub ochii vecinilor de pahar, dar nu și sub ochii soției. La strașnica bucurie a bărbaților, femeile nu luau parte. Ele se mulțumeau, ca în clipe de război, să stea acasă și să țese, alături de roabele țigănci, timp în care probabil visau la fericire.

În fața greutăților, a presiunilor zilnice, a pericolului fiecare cuplu a reacționat diferit. Pentru unii, familia a fost de o unitate iluzorie, pentru alții confruntarea cu multiple vicisitudini i-a ținut împreună mai solidari și mai dornici să-și acorde ajutorul reciproc, pentru a nu capitula în fața unei vieți aspre. Elinca, nepoata lui Mihai Viteazul, își manifestă mulțumirea față de soțul ei, Evstratie postelnicul, alături de care a „lăcuit bine, cum să cade de când i-a împreunat Dumnezeu”, pentru că acesta i-a acordat „căutare și cinste”²⁸. Ceea ce este evident acum, și trebuie spus și recunoscut, e faptul că în ciuda unui scenariu bine gândit și bine pregătit, căsătoria în familiile boierești nu a însemnat întotdeauna poposirea pe un tărâm străin de afecțiune. Trecând peste acordurile economice și înarmându-se cu răbdare, înțelegere, raportul dintre doi soți a progresat încet-încet, pe firul timpului, bărbat și femeie luând parte, în egală măsură, la reușita relației. Amestecul familiei în viața de cuplu este evident și în cazul Elenei, fiica postelnicului Radu Năsturel și a Despinei. Trăind într-un mediu luxos și având parte de o educație aleasă, părinții ei au căutat să-i găsească un soț „demn de ea”. Așa s-a făcut că la 1612, când avea doar 14 ani, Elena era deja căsătorită cu aga Matei, „în vinele căruia curgea sângele lui Neagoe Basarab”. Armonizarea intereselor de clan și diferența de vârstă dintre noii soți nu a fost însă un obstacol în relația lor. Ei s-au înțeles și s-au iubit,

„[...] ducând în boierie un trai de oameni înțelegători a tot ce e românesc; el patriot, luptător împotriva cotropitorilor străini, ea liniștită, culegătoare de datini, ocrotitoarea bisericii, a literaturii și a artei”²⁹.

Alegând să fie alături la bine și la rău, soțul și soția participau împreună la diferite activități, inclusiv la cele legate de tranzacțiile

---

²⁶ Fără acordul soțului, soția nu avea voie să meargă la „mese de veselie”, la baia publică sau oriunde altundeva. Găsită în astfel de locuri, ce au fost asociate cu desfrâul, ea risca să fie pedepsită și părăsită de soț (*Îndreptarea legii 1652*, glava 214, p. 221).

²⁷ Iorga 1992, p. 105.

²⁸ Comănescu 2006, p. 67.

²⁹ Gane 1971, p. 218.

comerciale. Alăturarea numelui soției de cel al soțului în actele de vânzare³⁰, dar și în cele de întărire³¹ oglindește relația strânsă dintre cei doi, dar și rolul activ al femeii în societate³², chiar dacă praxile juridice o aduceau într-o stare de inferioritate aproape totală.

Detalii asupra modului de organizare și, mai ales, asupra sentimentelor ce au caracterizat viața de familie ne oferă și testamentul. Testamentul a fost un act individual ce s-a elaborat în spațiul privat al locuinței autorului, întotdeauna, înaintea unui public, format din rude apropiate, prezent acolo

---

³⁰ Când nevoia familiei o cerea, se recurgea la vinderea unor pământuri, în aceste cazuri solidaritatea feminină fiind evidentă. O anume Cârștina împreună cu cel de-al doilea ei soț, Simion, a vândut lui Constantin, mare paharnic, 8 pogoane de vie la Putna, în satul Crucea (*CDM*, III, p. 504). Drăgușin, fiul lui Muja din Rătești, și jupâneasa Neacșa din Băjeți au vândut unchiului lor, Radu mare logofăt, un român cu patru feciori (*DRH*, B, XXXII, p. 73). Stoica diacon și soția lui, Stanca, au vândut lui Nenciul logofăt din Bărbătești moșia lor din Fieni, județul Dâmbovița (*Ibidem*, p. 99). Precup din București împreună cu soția lui, Dumitra, au vândut lui Radu, mare comis, trei răzoare de vie în dealul Bucureștiului pentru 55 de ughi (*Ibidem*, p. 218).

³¹ Iată o serie de cazuri ce, prin marea lor varietate, lasă să se întrevadă o acțiune comună a soților: Radu voievod a întărit lui Apostol părcălab și soției acestuia niște țigani, moșteniți de Nicoară armaș, tatăl lui Apostol (*DIR*, A, IV, p. 277-278). La acest nivel se poate vorbi și de Istratie cu soția lui, Călina, cărora Moise Movilă voievod le-a întărit mai multe părți din satul Vărzărești (*DRH*, A, XXII, p. 46). Un alt document din 1602 menționează că Ieremia Movilă a întărit stăpânirea peste trei părți de ocină, din satul Movești, lui Grama aprodul și soției lui, Ana (*CDM*, I, p. 92). Același Ieremia Movilă a întărit și lui Dumitru Cujbă, fost părcălab, și jupânesei sale, Sofiita, satul din Orteni (*Ibidem*, p. 94). Consantin Movilă a întărit lui Ștefan Blendea aprodul și soției sale, Irina, stăpânirea peste toată partea din satul Năvrăpești (*Ibidem*, p. 115). Vasile voievod a întărit lui Grigore Lungul și soției sale, Trușca, un loc din hotarul Huși cu două bălți de pește (*CDM*, II, p. 429). Vasile voievod a întărit lui Lupul și soției acestuia, Axina, niște țigani robi (*Ibidem*, p. 211). Leon Tomșa voievod a întărit lui Vlaicu logofăt și soției sale, Stana, ocine în Contești și Davidești, precum și casă și vie la Pitești (*DRH*, B, XXIII, p. 592-593). Vasile voievod a întărit lui Ignat și soției sale, Lița Niculăioasa, jumătatea de sus din satul Cernătești (*CDM*, II, p. 254). Miron Barnovski voievod a întărit lui Eremia și soției sale o parte din satul Boureni (*DRH*, A, XIX, p. 508). Dintr-un document din 1602 aflăm că Simion Movilă voievod a întărit lui Vintilă paharnic și soției sale, Maria, niște sate (*DIR*, B, I, p. 49). Alexandru Iliăș voievod a întărit lui Lepădat logofăt și soției sale, Stanca, ocine la Orlăndești, în județul Dâmbovița (*DRH*, B, XXII, p. 112). Leon voievod a întărit lui Șerban din Nărișori și soției sale, Staica, două pogoane de vie în dealul Vălenilor (*CDTR*, III, p. 566). Radu Mihnea voievod a întărit lui Dima și soției acestuia, Velica, jumătate din satele Obârșia, Roșia și Bezdina, precum și niște țigani (*DIR*, B, IV, p. 88-89).

³² Rolul activ al femeii în societate nu s-a mărginit doar la angajarea în tranzacții comerciale. Au fost personalități feminine care s-au implicat și în viața socială, în cultură și chiar în politică. Sunt, în consecință, consemnate cazuri de femei ce și-au legat numele, spre exemplu, de construirea, definitivarea, înzestrarea sau închinarea unor mănăstiri, de copierea, ferecarea și răscumpărarea unor manuscrise (Székely 1995, p. 441-457; vezi și Fodor 2005, p. 57-68).

în calitate de martor³³. Făcut, de regulă, la boală ori la bătrânețe, prin ordinea preferințelor ce o consemna, el a reflectat relațiile pe care testatorul le-a avut cu familia sa³⁴. Jupâneasa Maria, la moartea ei, a lăsat toată averea, „ocina și bucate ce au avut”, soțului ei, Tudor logofăt, care „a jăluit pântru jupâneasa Mariia Boldeasca, cum au murit în mâinile lui și au căutat el la nevoia ei”, și a mai cerut „să i se mai facă 40 di sărăcusti și să o pominească”³⁵. Sima căminar, fiind grav bolnav, își formulează dorința prin testament ca toată averea sa,

„[...] întâi, casele cu ce iaste înprejur cu tot [...] și viile preste tot [...] și alte cumpărături și viia dupre Văleni cu curături și cu tot [...] așijderea și dentralte dichise ale casei și alte bucate și haine [...] și viia de la podgorie și moșia de la Lepărești și țigani [...]”,

să-i revină soției sale, Marica,

„[...] ca să-i fie de hrană, că și la bine și la rău, cu densa mi-am rădicat toate nevoile și la vreme de boală și de moarte ea m-au căutat [...]”,

dar și cu obligația ca aceasta să plătească toate datoriile și să-i facă pomenirile cuvenite³⁶. Nu se poate să nu vedem în aceste exemple un indiciu asupra modului în care s-a derulat, de-a lungul vieții, legătura conjugală dintre doi soți. Făcând din soț/soție moștenitor universal, în felul acesta încercând probabil să mulțumească, celui rămas în viață, pentru toate sacrificiile îndurate de-a lungul existenței comune, jupâneasa Maria, respectiv Sima căminar au înlăturat de la moștenire toate celelalte rude, inclusiv copiii, dacă aceștia au existat. Prin urmare, se alege subminarea solidarității familiei de clan, în favoarea cuplului, mai ales în condițiile în care practica judiciară a țării nu permitea soției să moștenească decât propria zestre și o treime din avere³⁷.

Tot despre raporturile dintre soți, despre atitudinea lor emoțională, avem indicii și din momentul în care, în fața morții, se aducea un omagiu în memoria celui răposat. Dramatismul momentului accentuează grija soților pentru celălalt, printr-un set de ritualuri și pomeniri, care să-l ajute să treacă, pe cel decedat, cu ușurință în lumea de dincolo, grijă pe care iată că moartea a valorizat-o. Voi limita argumentele la trei exemple. Primul este cel al

---

³³ Iancu 2003, p. 68.

³⁴ Barbu 2003, 163.

³⁵ *DIR*, B, IV, p. 186.

³⁶ Potra 1972, p. 325.

³⁷ Barbu 2003, p. 160.

Ecaterinei, cneaghina răposatului Iorga postelnic, care, pentru sufletul soțului său, a dăruit mănăstirii Secu o vie și două vaduri de moară în satul Târgoviște, pe apa Putnei³⁸. Cel de-al doilea exemplu este al Mariei, cneaghina răposatului Chiriță Paleologul, care, tot pentru pomenirea sufletului soțului său, a oferit mănăstirii Pohata satul Ciocănești, din ținutul Lăpușeni³⁹. În fine, ultimul exemplu o are în vedere pe Mărica, jupâneasa lui Chiriță postelnic, care „pentru sufletul și iertarea păcatelor domnului ei” a acordat mănăstirii Galata satul Buicani, din același ținut⁴⁰. Mutația pe care moartea a produs-o, la nivel comportamental, nu a avut în toate cuplurile aceași consecință de experiență teribilă. Așa se face că moartea soției, Tudosca, nu a fost văzută de către Vasile Vodă ca o pierdere ireparabilă, întrucât „nu pare a fi jelit peste măsură”, în același an, el a cerut, postelnicului Catargi, să-i aducă o nevastă din Caucaz. Pretextul pentru care Vasile Vodă a ales să se „consoleaze” de dispariția soției cu o caucaziană nu este unul accidental. Răposata Tudosca nu s-a remarcat în cursul vieții ei printr-o ilustră frumusețe, „iar ce voia el acum era deci o femeie frumoasă care să-i mîngîie anii unei maturități învecinată cu bătrînețea”; femeile din Caucaz fiind vestite în tot Orientul pentru ansamblul lor de calități exterioare⁴¹.

Să nu uităm, totuși, că mentalul colectiv era impregnat de ceea ce am numit sentimentul insecurității. Așadar, teribil trebuie să fi fost pentru omul secolului al XVII-lea să-și ducă existența într-un cadru marcat de stres, de anxietate. Până și deplasarea dintr-un loc în altul era plină de primejdii din cauza tâlharilor. Solia lui Ioan Gniski nota, pe la 1688, că deși vroia să se îndrepte spre Camenița, fiind chemat de dietă, a fost nevoit să ocolească spre Suceava, care cu puțin timp înainte fusese prădată de bandiți. De altfel, el mărturisea că peste tot în Moldova era „mare pustiire, într-un chip îngrozitor”⁴².

Situația nu era cu mult mai prejos nici în Țara Românească. Boierii de aici plângându-se cu multă „jale și obedea” de toate pustiirile, spargerile și risipa la care a fost supusă țara⁴³. Șirul lung de calamități a însemnat pentru toți locuitorii multă suferință, printre cei mai afectați fiind și femeile. Oricine ar fi fost agresorul, pentru ele a simbolizat același mare pericol, căci excesele făptuite de tâlhari nu cunoșteau o limită. Nemulțumindu-se doar cu bunurile

---

³⁸ DIR, A, V, p. 293.

³⁹ *Ibidem*, p. 366.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 40.

⁴¹ Gane 1971, p. 239-240.

⁴² *Călători*, VII, p. 350.

⁴³ Iorga 1925, p. 92.

prădate, acești „câini sângeroși” au făcut multe victime printre femei. În timpul domniei lui Matei Basarab, soția lui Barbu clucerul a fost chinuită, arsă cu foc până a murit, de niște hoți ce au intrat în casa lor din Poiană⁴⁴.

Un fenomen, întâlnit în ambele zone ale țării, cu consecințe dramatice pentru viața de familie a fost pribegia. În timpul războaielor, a conflictelor cu domnia, boierii își trimiteau soțiile și copiii la adăpost, mai ales, în orașele din Transilvania și în Polonia⁴⁵. Riscul era destul de mare pentru cei ce acționau în acest fel. Departe de casă, lipsiți de protecție, membrii familiei puteau fi luați ostatici sau duși în robie. În secolul al XVII-lea, numărul femeilor căzute în robie a fost atât de mare, încât autoritățile au trebuit să dea dezlegare de căsătorie⁴⁶. Nereușind să-și readucă soțiile acasă, bărbații primeau acest drept, însă dezlegarea nu se făcea, niciodată, mai repede de cinci ani⁴⁷.

Prin urmare, prelungirea robiei a avut ca prim efect negativ destrămarea multor cupluri. Printre ele s-a numărat și Mircea Sârbul cu soția lui, Raica, de care a primit carte de despărțire pentru că aceasta, timp de șapte ani, a fost ținută în robie de turci. Când Raica a revenit din robie, Mircea era deja căsătorit având și trei copii cu noua soție⁴⁸.

Fisura efectivă în interiorul unui cuplu a mai fost cauzată și de un alt motiv - adulterul. Acuzația de adulter era un delict grav pentru omul Evului Mediu. Odată dovedit, pedepsele se administrau în funcție de spațiul în care s-a petrecut adulterul. Drame mai complicate se produceau numai când adulterul era comis în interiorul casei comune. Pentru astfel de cazuri, pravilele au dat dreptul soțului de a-și ucide soția și amantul, fără ca apoi să fie pedepsit pentru actul său de sălbăticie⁴⁹. Dar, prin intervenția unei terțe persoane comiterea păcatului de adulter putea fi iertat de pedeapsa capitală. Spre exemplu, pe la 1614, în Țara Românească, Maria din Bucov a fost prinsă de cel de al doilea ei soț, Lupul mare paharnic, „în preacurvie cu o slugă a lui”. Găsindu-și soția necredincioasă, Lupul ar fi vrut să-i taie capul, însă la insistențele episcopului, a unor boieri și a domnului a iertat-o de la moarte. În schimb, i-a luat Mariei toată averea și a lăsat-o „numai cu trupul și în lipsă și cu niște feciori, pe care i-a făcut cu primul ei bărbat [...]”⁵⁰.

---

⁴⁴ DRH, B, XXIV, p. 471.

⁴⁵ Solcan 1998, p. 181.

⁴⁶ Solcan 2005, p. 198.

⁴⁷ Solcan 1999, p. 192.

⁴⁸ DIR, B, I, p. 69.

⁴⁹ „De-ș va afla neștine muiarea să facă păcate cu alt bărbat, adecă să curvească, însă de va ucide pre dinsa și pre curvariul, acela nu se pedepsește adevărat de-i va afla înlăuntru în casa lui [...]” (Indreptarea legii 1652, glava 241, p. 234).

⁵⁰ DIR, B, II, p. 346-347.

Căutarea plăcerii în afara căsătoriei e probată de existența bastarzilor. Născuți din astfel de legături ilegite, bastarzii apar destul de des în documentele de epocă, fie revendicând dreptul lor de succesiune și cerând întăriri domnești⁵¹, fie din diverse alte motive. Aflăm, astfel, că Mărica Tăricioari, fiica lui Buzul „făcută copilă”, s-a prezentat în fața voievodului Alexandru Iliăș pentru a-și cere partea din viile de la Soltănești⁵². O altă femeie, Ana, fiica lui Petre Mircea, și-a dat ocina pentru o „deșugubină a sa, că a făcut ea un copil”⁵³. Exemple pot continua cu Ionașco, fiul Perii, care „n-a fost fiu drept, ci a fost făcut în desfrâu, fără lege și a fost copil”⁵⁴.

Interesant este de observat că infidelitatea, prezentă atât în lumea bărbaților, cât și în lumea femeilor, a fost judecată diferit în discursul pravilelor. Conturat mai mult în jurul femeii, desfrâul a căpătat o importanță și o severitate maximă, în timp ce venind din partea bărbatului, el a putut fi trecut cu vederea. Pentru o femeie nici bătaia, sărăcia, neglijența sexuală sau lipsa hranei nu a fost posibilă să justifice alegerea unei relații extraconjugale⁵⁵. Nedreptățirea femeii merge mai departe. Cedând în fața tentației sexuale venită din afara căminului, ea își pierdea toată zestrea⁵⁶, în schimb bărbatul nu se lipsea decât de niște avantaje maritale. Denunțat de fapte imorale, el era doar obligat să restituie soției zestrea și darurile de nuntă - „haine și alte scule”⁵⁷.

Libertatea sexuală acordată bărbatului s-a extins până la dreptul de a avea relații cu o posadnică⁵⁸, condiția era ca liniștea căminului să nu fie tulburată. Potrivit legii, bărbatul avea posibilitatea să frecventeze o prostituată, atâta timp cât nu o instala în casă alături de soție⁵⁹. Femeia nu putea să facă altceva decât să suporte comportamentul, de altfel, inexplicabil al bărbatului. Pe deasupra, ea mai era obligată să-l aștepte trei ani pe soțul ei,

---

⁵¹ Ghițulescu 2002, p. 103.

⁵² DRH, B, XXI, p. 131.

⁵³ DIR, A, V, p. 64.

⁵⁴ DIR, A, II, p. 178.

⁵⁵ „Muiarea care va face preacurvie, și de va vrea să șovăiască să zică cum bărbatul ei n-au făcut deplin carea au trebuit să facă cum face bărbatul cu fămeia lui, sau va zice c-au fost năsilnicu de au fost bătînd fără de cale, sau va zice cum au făcut de sărăcie, sau că nu o hrănește, atunce nu-i va folosi nice una de aceastea [...]” (Îndreptarea legii 1652, glava 215, p. 221).

⁵⁶ „[...] ce-ș va pierde zestrele toate și le va lua bărbatul deaca o va lăsa.” (Ibidem).

⁵⁷ Ibidem, p. 222.

⁵⁸ Astfel erau denumite, în acea perioadă, practicantele prostituției (Ghițulescu 2002, p. 110).

⁵⁹ Îndreptarea legii 1652, glava 208, p. 215.

în cazul în care acesta se ducea să locuiască cu posadnica⁶⁰. Se poate, totuși, observa că, deși tolerate, aceste legături nu s-au bucurat de o recunoaștere religioasă oficială⁶¹. Reglementând foarte clar caracterul acestui raport, praviile au exclus posibilitatea ca un bărbat să-și lase soția pentru a se căsători cu o femeie posadnică. Dar, pentru un bărbat neînsurat lucrurile au luat o cu totul altă întorsătură. Salvarea din păcatul curviei se putea face concretizând relația prin căsătorie, cu obligația ca posadnica să fie „vrednică de dânsul”⁶². Trebuie, totodată, făcută precizarea că bărbatul care trăia în concubinaj pentru mult timp, fără să se decidă ce vrea, era supus unei pedepse canonice⁶³.

Relaxarea praviilor în această privință a dus la desconsiderarea căsătoriei și a contribuit la creșterea numărului de bărbați ce și-au împărțit traiul alături de o amantă. Recrutată din rândul slujnicilor sau din rândul prostituatelor, prezența unei amante, în interiorul unei familii, a fost la fel de nocivă. Invocăm, și de astă dată, cazul Tudoscăi Bucioc, fată de boier bogat, ce a ajuns doamna lui Vasile Vodă, care a fost o femeie

„[...] necăjită și foarte fără noroc. Necăjită a fost din pricina slăbiciunii ce avea soțul ei pentru sexul frumos, de nu mai punea nici un frîu cînd pornea pe povîrnișul patimii”⁶⁴.

Suspiciunea de adulter planează și asupra conduitei și reputației lui Gheorghe Vodă Ștefan. Rămas văduv, acesta se recăsătorește cu jupâneasa Safta din neamul Boieștilor, pe care a răpit-o, a

„[...] întâmpinat-o pe drum mergînd cu rădvanul la Iași și a oprit rădvanul cu sila, și s-a suit fără voie înlăuntru, și a întors rădvanul înapoi la casa lui”⁶⁵.

---

⁶⁰ „Muerii căriia se va duce bărbatul de la dînsa și va ședeă într-alt loc și acolo să ia posadnica să fie, atunce cea muiare a lui n-are voe să ia alt bărbat, numai ce să-l așteapte trei ani să se întoarcă la dînsa [...]” (Ibidem, glava 235, p. 230).

⁶¹ „[...] și acela bărbat să-ș lase posadnica și să se fie pre acea muiare pre lege, iar să nu se desparță [...]” (Ibidem); „Carele se va vâdi că au umblat cu o muiere, acela nu poate să o ia întru nuntă, adică să seblagoslovească cu dînsa” (Ibidem, glava 240, p. 233).

⁶² Ibidem, glava 208, p. 215.

⁶³ „Cine ține posadnică i nu se va nice să se balgoslovească cu dîsa, nice să o lase, pre acela să nu-l priimești în besearică, nice prinoasele lui, pînă ce se va despărți de tot de dînsa. Și deacea se va dăspărți, priimește-l neapărat, așjiderea și darurile lui; iară așa, să-l canonicesti pentru păcatul lui.” (Ibidem, glava 208, p. 215).

⁶⁴ Gane 1971, p. 229-230.

⁶⁵ Ibidem, p. 286.

Căsnicia lor nu fost însă una de durată. Safta, cuprinsă de dorința de a se retrage singură la țară, s-a decis într-o zi să-și părăsească soțul. Motivul pentru care ea a recurs la o astfel de decizie e structurat în jurul a două tipuri de comportamente: femeie dezgustată de peregrinările soțului sau femeie înșelată de așteptările soțului:

„Safta, sătulă de atîta du-te vino, hotărî să-și părăsească bărbatul. Voia să se întoarcă în Moldova, să caute acolo odihnă pentru bătrînețurile ei. Poate - nu putem ști - legătura dintre soțul ei și Ștefana Mihailowa, începuse. Poate era geloasă, poate numai trudită. Dar în tot cazul, este sigur că nu a plecat alungată de soțul ei. Dimpotrivă, acesta o rugă cu stăruință să rămîie, după cum se vede dintr-o scrisoare de-a lui, în care se plînge amar că Safta l-a părăsit. Tînără, ea se lăsase furată de rădvan, însă bătrînă a fugit dînsa, lăsîndu-și culcușul slobod pentru cine o vrea să-l ia. I l-a luat Ștefana circaziana, de nu cumva i l-o fi suflat de mai înainte. Iar de atunci încolo, această ibovnică rămăsese credincioasă și neclintită pe lângă pribeagul domn, de-a ajuns mai târziu să-și zică și doamnă, fiind printre străini întotdeauna privită ca atare”⁶⁶.

Se presupune, deci, că Gheorghe Vodă Ștefan, conviețuind în același spațiu și cu tovarășele doamnei, s-a lăsat prins în jocul seducției, încă dinaintea despărțirii de Safta, cu una dintre ele, Ștefana Mihailowa, o tînără ce i-a slujit Saftei ca „doamnă de onoare”. Nici căsătoria dintre Mihnea al II-lea, voievodul Țării Românești, cu Neaga, fiica boierului buzoian Vlaicu clucerul, nu a fost fericită, pentru că Mihnea și-a găsit o țuitoare, Vișa, cu care a avut și un copil. De aici pînă la considerarea femeii ca apărătoare a familiei nu e decît un pas, repede făcut. În mod normal, existența unui copil din afara căsătoriei ar fi putut să fie privit ca un real obstacol în propria supraviețuire a cuplului. Însă, probabil din dorința de a nu complica și mai mult sfînta legătură a căsătoriei, totul se trece cu vederea. Neaga nu numai că admite prezența unei alte femei, ci ea acceptă să și crească bastardul, alături de ceilalți copii ai ei⁶⁷. În acest fel, pentru Mihnea al II-lea, care a fost la un punct de a-și ruina propriul cămin, onoarea masculină a fost salvată.

Pentru a avea o imagine cât mai nuanțată asupra problemei prostituției, precizăm că opțiunea bărbatului pentru serviciile unei prostituate nu a fost un fapt specific doar secolului al XVII-lea. Fenomenul, a cărui existență este dovedită de bolile venerice⁶⁸, ca rezultat al unei vieți

---

⁶⁶ *Ibidem*, p. 292.

⁶⁷ Anton-Manea 2000, p. 67.

⁶⁸ În absența unor măsuri contraceptive și de protecție moderne, bolile venerice au făcut un adevărat flagel în rândul prostituatelor (Ciupală 2003, p. 41-42).

dezordonate și imorale, s-a revărsat și în alte perioade. De pildă, în secolul al XIX-lea, la Iași două sute de femei prostituate erau tratate în fiecare an de astfel de boli⁶⁹.

Apropierea corporală dintre un bărbat și o femeie posadnică, sau simpla dezlănțuire prin cântece și dansuri a acesteia, a prins viață numai în anumite spații. Cel mai des, posadnicele puteau fi găsite în cârciumi, unde ofereau celor ce le ieșeau în cale „frumusețea și plăcerile lor trupești”⁷⁰. În rest, exista posibilitatea ca ele să fie întâlnite în orașe sau în târguri, unde mișcarea de populație le permitea atât să se piardă în mulțime, cât și să își găsească clienți⁷¹. Ce este important în această descriere? Pe baza ei se pot găsi elemente ce cuprind modul de identificare a unei posadnice, pus în evidență tocmai de locul în care se desfășura ritualul dezonorant. Dincolo de „locul ce lăcuiaște”, unei prostituate i se mai asocia și un alt element de identificare, anume „hainele ce le poartă”⁷².

Am fi înclinați să credem că aceste femei, cu moravuri ușoare, prostituatele, nu au făcut altceva decât să contribuie și mai mult imaginea negativă asupra femeii și, implicit, la inferioritatea ei. Tiparul feminin medieval era oricum afectat⁷³ de păcatul originar și de interpretarea dată acestuia, ce a jucat un rol hotărâtor în definirea ulterioară a femeii, ca fiind mai slabă, mai lesne coruptibilă și întotdeauna înclinată spre rău⁷⁴. Legat de acest aspect, au existat femei și în viața de cuplu, care nu au făcut nici măcar un minim efort pentru a nu se încadra în tiparul unei societăți și au ales să se manifeste în moduri diferite, abandonarea în „brațele” amorului a fost unul dintre ele. Fără să se gândească la consecințele inerente a unei astfel de relații, Neagole, soția lui Ivan, s-a lăsat căzută în păcatul trupesc alături de Ursul⁷⁵. Uneori, femeia și-a justificat alegerea de a trăi în compania altui bărbat prin crimă. O oarecare Mariuca, aflată într-o strânsă relație amoroasă cu Burduban din Spăriați, devenind mai neîndurătoare și mai puțin sensibilă față de soțul ei, Vâscan, i-a tăiat acestuia capul⁷⁶. Vinovată de moartea soțului ei, pe care îl ucide în complicitate cu amantul - Dumitru Dănculescu -, se face și așa-numita Luța⁷⁷.

---

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Călători*, VI, p. 485.

⁷¹ Ghițulescu 2002, p. 110.

⁷² *Carte românească 1646*, glava 33, p. 134.

⁷³ Pentru cunoașterea felului în care femeia a fost privită de oamenii Evului Mediu, vezi Bock 2002.

⁷⁴ Fodor 2009, p. 16.

⁷⁵ *DIR*, A, II, p. 80.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 224.

⁷⁷ Livadă-Cadeschi, Vlad 2004, p. 155.

Evadările în afara peisajului marital au venit, aşadar, din ambele părţi. Unele dintre ele au fost vremelnice, rezumându-se la o relaţie de scurtă durată, fără să se sfârşescă cu o nouă căsătorie. Altele, dimpotrivă, şi-au afirmat neputinţa şi au pus capăt unei relaţii pentru care au făcut, mai întâi, totul să o stranguleze. Distrugând cele mai nobile sentimente, legăturile deviate, de satisfacere în „umbră” a instinctelor sexuale, au produs frământări interne în sânul familiei şi au alterat unitatea conjugală, în felul acesta ajungându-se la separarea definitivă prin divorţ. Însă, relaţiile maritale sortite eşecului, după cum am văzut până acum, nu au avut la bază doar adulterul. Conduita nefavorabilă, „traiful rău”, sau „vrăjmaşia bărbatului”, asociat cu beţia, trecerea peste cuvântul soţului, părăsirea domiciliului conjugal, la care se adaugă luarea în robie sunt doar câteva dintre motivele de divorţ, pe care le-am supus atenţiei noastre. În realitate, ele au fost mult mai numeroase şi pravilele au acordat fiecăruia dintre acestea spaţiu întinse. Cert este că indiferent de cauză, divorţul era o piesă cu mai mulţi actori: mai întâi protagoniştii - soţul şi soţia - apoi martori, preoţi, medici, vecini, servitori, guvernante, socrii, naşi şi, nu în cele din urmă, instanţa judecătorească⁷⁸.

Invocată din felurite motive, desfacerea căsătoriei prin divorţ, în spaţiul românesc, a fost permisă la ortodocşi. La prima vedere, după unele menţiuni ale călătorilor străini, ea pare să se fi obţinut destul de uşor. Conte Paolo Bonici, vizitând Moldova, nota că aici e obiceiul ca episcopii să dea hotărâri de despărţire. Când un cuplu nu-şi mai dorea să locuiască împreună, pentru a obţine despărţirea, ei dăruiau atâţia bani episcopului până cădeau la înţelegere. Apoi, divorţul era pronunţat pe loc şi fiecare era liber să se recăsătorească⁷⁹. Această afirmaţie nu putem să nu o privim cu o anumită atitudine de neîncredere. La o analiză mai atentă, se observă că, de fapt, mitropolitul, sau după caz episcopul, a cântărit bine argumentele şi contraargumentele înfăţişate de cei ce îşi doreau divorţul. Chiar mai mult decât atât, autorităţile creştine au încercat pe cât posibil să descurajeze ruperea căsătoriei, considerată sacră. În secolul al XVIII-lea, când cazurile de divorţ vor fi exclusiv de competenţa Bisericii⁸⁰, încercarea mitropolitului de a stinge conflictul din interiorul familiei şi de a propune înţelegerea în

---

⁷⁸ Barbu 1992, p. 1146.

⁷⁹ „Paolo Bonici, while visiting Moldavia, says that here custom allows the bishop to pronounce the divorce. When the couple does not want to live together anymore they pay the bishop so much money as to consent to their separation, the divorce being pronounced immediately, and each is free to remarry” (Fodor 2006, p. 50).

⁸⁰ La începutul secolului al XVII-lea, problemele legate de familie le regăsim mai mult printre atribuţiunile domnului şi a divanului său, şi mai puţin ele intrau în vizorul Bisericii (Ghiţulescu 2002, p. 113).

locul disputei va fi și mai evidentă⁸¹. Totuși, avându-se în vedere că nu totdeauna pacea dintre cei doi soți putea să fie restabilită, Biserica a îngăduit desfacerea căsătoriei în cazuri de neînțelegeri grave. De aici, pentru a se evita comiterea unor păcate grave, Biserica Ortodoxă, pravilele și obiceiul juridic au permis și recăsătorirea. A doua căsătorie se putea încheia numai în schimbul unei penitențe de 3 ani, iar a treia căsătorie după o penitență de 5 ani⁸². A patra căsătorie era interzisă cu desăvârșire și cine îndrăznea să nesocotească legea „era lipsit de toată slujba besearicii și striin de tot de intrarea besearicii a lui Hristos”⁸³.

Faptul că în Țara Românească și în Moldova indivizii se puteau căsătorii de mai multe ori, în caz de divorț sau de văduvie, este susținut prin documente. Cele mai numeroase cazuri sunt acelea care ne oferă în mod indirect aceste răspunsuri.

Un document din 1693 ne vorbește despre o anume Măricuța, fosta soție a lui Mieruță Căldărariu⁸⁴. Și despre Stanca ni se dezvăluie că a fost fiica lui Pârcu Rudanu logofăt, nepoata lui Mihalcea Caragea și fosta soție a lui Preda spătar⁸⁵. O altă femeie, Anghelina se pare că a fost fiica lui Călin, mare medelnicer, și fosta soția a lui Chicaș. În același document mai apare menționată și Dafina, ca fostă soție a lui Buhuș, mare vistier, și a lui Ștefan serdar⁸⁶. Un caz citat de documente este și cel al Aexinei, amintită ca fostă soție a lui Porifirie⁸⁷. Exemplele pot continua cu Paraschiva, fosta soție a lui Necula paharnic din Ugrumi, amintită într-un document din 1647⁸⁸.

Alt grup de documente ne descoperă până la ce număr s-au întins căsătoriile. Nemulțumiți de prima căsătorie sau poate doar ca o replică la moartea celuilalt, unii au căutat să-și găsească împlinirea, fericirea în a doua căsătorie. Iordache, cel mai mic dintre fiii lui Constantin Cantacuzino, a fost căsătorit de două ori și a avut două fiice⁸⁹. La rândul lui, Radu Mihalcea s-a căsătorit și el de două ori. Cu prima soție nu a avut copii, iar cu cea de a doua a avut două fiice: Neacșa și Radau⁹⁰. În cazul lui Batiste Vevelli, pe care Radu Mihnea îl numea „boier și prieten”, copii au rezultat atât din

---

⁸¹ Vezi Ghițulescu 2004, p. 356.

⁸² *Îndreptarea legii 1652*, glava 205, p. 213.

⁸³ *Ibidem*, glava 206, p. 214.

⁸⁴ Stoicescu 1971, p. 319.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 156.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 393.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 408.

⁸⁸ DRH, B, XXXII, p. 81.

⁸⁹ Cantacuzino 1991, p. 346-347.

⁹⁰ Stoicescu 1971, p. 151.

prima căsătorie, Nistor, cât și din a doua căsătorie, Luchaci⁹¹. Un hrisov domnesc, datat la 5 ianuarie 1655, aduce mărturia unei judecăți dintre Cârlan Comisul, al doilea soț al Neacșei, și Mariș logofăt, cel dintâi contestând stăpânirea peste un român de către Mariș logofăt⁹². Cu 53 de ani mai devreme, mai precis în 1602, cumnata lui Grigore Lelea a miluit sfânta mănăstire Secul cu un loc pe care aceasta l-a avut din schimbul făcut cu primul ei soț, Andrei, când ei s-au despărțit⁹³. Pierderea primei soții, care a murit de tânără, l-a determinat pe Grigore, fiul lui Băleon Ivașcu, să se căsătorească a doua oară cu Marica, fiica lui Radu Toma Năsturel⁹⁴. Schimbările survenite la nivelul familiei lui Ioan Racovița-Cehan, în urma morții soției, Anastasia Toma, au înglobat și decizia acestuia, „după un an de cuviincioasă văduvie” de a se însura a doua oară cu Safta lui Apostol Kostaki⁹⁵.

Pentru alții, căutarea a durat mai mult și ieșind din „trupul familiei” au rătăcit în găsirea unui partener până la a treia căsătorie, încercând, probabil, să recupereze un timp pierdut. Pentru exemplificare, sugestiv este cazul lui Mihai, unul din fiii postelnicului Constantin Cantacuzino, născut prin 1641, care a fost căsătorit de trei ori⁹⁶.

Soț și soție, deopotrivă, au resimțit frustrări, neîmpliniri, în viața de cuplu, suficient cât să-și dorească evadarea dintr-o viață nefericită, în care iubirea nu mai exista sau nu a existat niciodată. Însă, soluția desfacerii căsătoriei nu a fost acceptată cu ușurință nici de către Biserică, nici de către familie sau de către comunitate. Problemele matrimoniale nu au fost numai probleme personale, ele au implicat, în aceeași măsură, și comunitatea. Astfel că, inițiată de părinți, desfacerea căsătoriei însemna, pe de-o parte, nesocotirea voinței acestora, iar pe de altă parte, cei care recurgeau la această soluție riscau să frângă un lanț al legăturilor din cadrul comunității, ce putea duce la vrăjmașie și răz bunări între familii⁹⁷. În asemenea împrejurări, în măsura în care a reușit să treacă de barierele Bisericii, de voința părinților și de pretențiile comunității, desfacerea căsătoriei și contractarea alteia noi a fost o realitate a acelei vremi.

Parcurgând poveștile de viață ale boierilor, din Țara Românească și Moldova secolului al XVII-lea, întâlnim o priveliște, am spune, puțin diferită de a noastră, a celor de astăzi, dar cu oameni asemănători, în care gama

---

⁹¹ *Ibidem*, p. 346-347.

⁹² Sturdza 2004, p. 163.

⁹³ *DIR*, A, I, p. 61.

⁹⁴ Stoicescu 1971, p.117.

⁹⁵ Gane 1942, p. 8.

⁹⁶ Cantacuzino 1991, p. 14.

⁹⁷ Hanga 1980, p. 514.

sentimentelor din căminul conjugal a fost deosebit de complexă, de la grijă, afecțiune și recunoștință, până la ură. Când au putut păși dincolo de aranjamentele economice, sentimentele s-au manifestat liber prin intermediul gesturilor, cuvintelor și a atitudinilor și în felul acesta, departe de privirile celor din jur, intimitatea căminului i-a apropiat pe cei doi soți. Însă, din nefericire, căminul conjugal a fost și locul de punere în scenă a unor evadări, revolte interioare, frustrări, care au ajuns să fie motive cât se poate de temeinice a unor separări. În tot cazul, relațiile matrimoniale din familiile boierești, ce au convers de la armonie și până la divorț, considerăm noi, s-au înscris pe o linie, validată de Lev Tolstoi în romanul său „Anna Karenina”, în care toate familiile fericite au semănat între ele, în timp ce, fiecare familie nefericită a fost nefericită în felul ei⁹⁸. În fine, aspectul esențial ce se impune a fi notat, valabil și atunci și acum, este acela că, în viața de cuplu,

„[...] ca să iubești pe cineva trebuie să-l cunoști și să te cunoască, trebuie să-l înțelegi și să te înțeleagă, să-l prețuiești și să te prețuiască. Numai doi oameni care se cunosc și se prețuiesc pot năzui să clădească cu demnitate și siguranță o familie, un cămin”⁹⁹.

Marital relations within 17th-Century Boyar Families of Wallachia and Moldavia: between harmony and divorce

(Abstract)

This study looks into marital relations focusing on the boyar families of 17th century Wallachia and Moldavia with an aim to capture the behaviour, feelings and emotions present between the spouses. We have noticed that in boyar families, in a society characterised by gender inequality, by marriage women would maintain the same status they had in their parents' home. What the new life had in store for them was the same inferior place in society. Their rights were limited and so was their capacity to exercise the rights they possessed. A wife had to be submissive and obey her husband who was the head of the household. Moreover, every time the man considered his woman did wrong he could beat her as a form of punishment. The punishment did, however, have a limitation as it was not supposed to go into cruelty. Apart from having to stand their man's violence, women were also forced to accept their infidelity. Having the law on his side, a man being unfaithful to his wife was a matter of no importance. For women, however, faithfulness was the very essence of their reputation.

Despite the numerous injustices a woman had to endure in the 17th-century society she was not always depicted as staying isolated. Although they dedicated most of their time to family and household women could be encountered performing other activities as well,

---

⁹⁸ Tolstoi 1968, p. 5.

⁹⁹ Suciuc 1998, p. 63.

commercial transactions being one of these. Once involved in commercial transactions alongside her husband she proved indispensable to him and the community at the same time. But in a world that seemed to belong to men only, spoiled and protected by their social status, some women turned in turbulent characters for that period. Those situations were caused by their conduct that did not always centre round their devotion to their husbands. In the absence of devotion, affection and mutual commitment, which have always been the fundamental elements of a marriage the only solution remaining was divorce. It should be noted that divorce was permitted only for solid reasons which draws attention to both the importance of marriage and the responsibility assumed by the spouses when the marriage was concluded. Unable to continue as a married couple due to well-grounded reasons the divorcees were allowed to remarry on the condition not two exceed the number of four marriages.

At any rate, in the boyar families of Wallachia and Moldavia during the above-mentioned period, the relationships between spouses and the feelings towards what is morally right were the most diverse, in our opinion. To some, marriage was the breeding ground for the yearning to escape, internal uproar and frustrations that ended up constituting solid grounds for separation. To others, even in the darkest hours the family home was place bursting with love, understanding and respect.

Abrevieri bibliografice

- Anton-Manea 2000 - Cristina Anton-Manea, „Din nou despre doamna Neaga și familia ei. Genealogia unei familii de boieri buzoieni, sec. XVI-XVII”, în *Fațetele istoriei. Existențe, identități, dinamici*, București, 2000, p. 67-77.
- Barbu 1992 - Violeta Barbu, „Ceea ce Dumnezeu a unit omul să nu despartă». Studiu asupra divorțului în Țara Românească în perioada 1780-1850”, în *RI*, tomul III, nr. 11-12, 1992, p. 1143-1155.
- Barbu 2003 - Violeta Barbu, *De bono coniugali. O istorie a familiei din Țara Românească în secolul al XVII-lea*, București, Editura Meridiane, 2003.
- Băluță 2002 - Ionela Băluță, „Apariția femeii ca actor social - a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Direcții și teme de cercetare în studiile de gen din România*, (volum coordonat de Ionela Băluță și Ioana Cârstocea, București, Colegiul Noua Europă, 2002, p. 62-94.
- Bock 2002 - Gisela Bock, *Femeia în istoria Europei: din Evul Mediu până în zilele noastre*, (traducere de Mariana Cristina Bărbulescu), Iași, Editura Polirom, 2002.
- Bolovan I. 1999 - Ioan Bolovan, „Considerații istorice și statistice privind căsătoria în Transilvania între 1851-1918”, în *Familie și societate. Studii de istorie a Transilvaniei*, (coordonatori: Ionuț Costea și Valentin Orga), Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1999, p. 45-51.
- Bolovan S. 1999 - Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 1999.

- Cantacuzino 1991 - Constantin Cantacuzino Stolnicul, *Istoria Țării Românești*, (ed. Damaschin Mioc), București, Editura Academiei Române, 1991.
- Carte românească 1646* - *Carte românească de învățătură, 1646*, (ed. A. Rădulescu), București, Editura Academiei, 1961.
- CDȚR, III - *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhiva Statului*, vol. III, (1621-1632), (vol. întocmit de Maria Soveja și Mihail Fănescu), București, 1978.
- CDM, I - *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, supliment I (1403-1700), (vol. întocmit de Maria Soveja și Mihai Regleanu), București, 1975.
- CDM, II - *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, vol. II (1621-1652), (vol. întocmit de Mihai Regleanu și Iulia Gheorghiana), București, 1959.
- CDM, III - *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, vol. III, (vol. întocmit de Mihai Regleanu și Doina Duca), București, 1968.
- Ciupală 2003 - Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea. între public și privat*, București, Editura Meridiane, 2003.
- Comănescu 2006 - Mirela Comănescu, „Zestre, căsnicie, moșteniri în secolul XVII”, în *MI*, anul XL, nr. 10 (475), 2006, p. 66-68.
- Călători*, VI - *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, (ed. Maria Holban și Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
- Călători*, VII - *Călători străini despre Țările Române*, vol. VII, (ed. Maria Holban și Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.
- DIR, A, I - *Documente privind istoria României*, A, Moldova, veac XVII, vol. I, (vol. îngrijit de Ion Ionașcu și L. Lăzărescu-Ionescu), București, Editura Academiei, 1952.
- DIR, A, II - *Documente privind istoria României*, A, Moldova, veac XVII, vol. II, (vol. întocmit de Ion Ionașcu și L. Lăzărescu-Ionescu), București, Editura Academiei R.P.R., 1953.
- DIR, A, IV - *Documente privind istoria României*, A, Moldova, veac XVII, vol. IV, (vol. întocmit de Ion Ionașcu și L. Lăzărescu-Ionescu), București, Editura Academiei, 1956.
- DIR, A, V - *Documente privind istoria României*, A, Moldova, veac XVII, vol. V, (vol. întocmit de Ion Ionașcu și L. Lăzărescu-Ionescu), București, Editura Academiei, 1957.
- DIR, B, I - *Documente privind istoria României*, B, Țara Românească, veac XVII, vol. I, (vol. întocmit de Ion Ionașcu și L. Lăzărescu-Ionescu), București, Editura Academiei, 1951.
- DIR, B, II - *Documente privind istoria României*, B, Țara Românească, veac XVII, vol. II, (vol. întocmit de Ion Ionașcu și L. Lăzărescu-Ionescu), București, Editura Academiei, 1953.
- DIR, B, IV - *Documente privind istoria României*, B, Țara Românească, vol. IV, (vol. întocmit de Ion Ionașcu și L. Lăzărescu-Ionescu), București, Editura Academiei, 1954.

- DRH, A, XIX - *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. XIX, (vol. întocmit de Haralambie Chirică), București, Editura Academiei, 1969.
- DRH, A, XXI - *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. XXI, (vol. întocmit de Mihai Berza și Constantin Cihodaru), București, Editura Academiei, 1971.
- DRH, A, XXII - *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. XXII, (vol. întocmit de C. Cihodaru și I. Caproșu), București, Editura Academiei, 1974.
- DRH, B, XXII - *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. XXII, (vol. întocmit de Damaschin Mioc), București, Editura Academiei, 1969.
- DRH, B, XXIII - *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. XXIII, (vol. întocmit de Damaschin Mioc), București, Editura Academiei, 1969.
- DRH, B, XXIV - *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. XXIV, (vol. întocmit de Damaschin Mioc și Sașa Caracaș), București, Editura Academiei, 1974.
- DRH, B, XXXII - *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. XXXII, (vol. întocmit de Violeta Barbu și Gheorghe Lazăr), București, Editura Academiei Române, 2001.
- Fodor 2005 - Georgeta Fodor, „Rolul politic al femeilor din societatea medievală românească. Profile istorice: Ruxandra Lăpuneanu și Elisabeta Movilă”, în *SUPMH*, 5, 2005, p. 57-68.
- Fodor 2006 - Georgeta Fodor, „Images of romanian women with foreign travelers in the XVIth and the XVIIth centuries romanian society”, în *SUPMH*, 6, 2006, p. 43-54.
- Fodor 2009 - Georgeta Fodor, „Perspective asupra feminității medievale românești. Ipostaze ale femeii în familia medievală românească”, în *SUPMH*, 9, 2009, p. 15-36.
- Gane 1942 - C. Gane, *Amărate și vesele vieți de jupânese și cucoane*, Editura Moderna, București, f. a. (1942).
- Gane 1971 - C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, (ed. De Victor Leahu), Iași, Editura Junimea, 1971.
- Ghițulescu 2002 - Constanța Ghițulescu, „Familie și societate în secolul al XVII-lea”, în *SMIM*, XX, 2002, p. 89-114.
- Ghițulescu 2004 - Constanța Ghițulescu, *În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, București, Editura Humanitas, 2004.
- Grozescu 1866 - Julianu Grozescu, „Câteva meditațiuni despre fericire”, în *Familia*, nr. 1, 5/17 ianuarie, 1866, p. 388-391.
- Hanga 1980 - Vladimir Hanga (coordonator), *Istoria dreptului românesc*, vol. I, București, Editura Academiei, 1980.
- Iancu 2003 - Andreea Iancu, „Bindecuvântarea și blestemul părinților în discursul testamentar (București sfârșit de secol XVII- început de secol XIX)”, în *SMIM*, XXI, 2003, p. 67-80.
- Iorga 1925 - Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de Domni*, ediția II, Vălenii de Munte, Editura Datina Românească, 1925.

- Iorga 1992 - Nicolae Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, (ed. Doina Elisabeta Ștefelea), București, Editura Humanitas, 1992.
- Îndreptarea legii 1652 - *Îndreptarea legii, 1652*, (ed. A. Rădulescu), București, Editura Academiei, 1962.
- Livadă-Cadeschi, Vlad 2004 - Ligia Livadă-Cadeschi, Laurențiu Vlad, „Crimă și pedeapsă». Aspecte juridice ale morții în Țara Românească (secolele XVII-XVIII)”, în *CAI*, anul III, nr. 1-2 (5-6), 2004, p. 143-157.
- Potra 1972 - George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dâmbovița (1418-1800)*, Târgoviște, 1972.
- Solcan 1998 - Șarolta Solcan, „Structuri ale familiilor marilor dregători din secolul al XVII-lea”, în *RI*, tomul IX, nr. 3-4, 1998, p. 59-117.
- Solcan 1999 - Șarolta Solcan, *Familia în secolul al XVII-lea în Țările Române*, București, Editura Universității din București, 1999.
- Solcan 2005 - Șarolta Solcan, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*, București, Editura Universității din București, 2005.
- Stoicescu 1971 - Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, Editura enciclopedică română, 1971.
- Sturdza 2004 - Mihai Dim. Sturdza (coordonator), *Familiele boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I, București, Editura Simetria, 2004.
- Suciu 1998 - Alexandru Suciu, *Nevoia actuală de ceremonial și ritual*, Brașov, Editura Lux Libris, 1998.
- Székely 1995 - Maria Magdalena Székely, „Femei-ctitor în Moldova medievală”, în *AIIIX*, XXXII, 1995, p. 441-457.
- Székely 1997 - Maria Magdalena Székely, „Pentru o istorie a vieții zilnice”, (prezentare de Ștefan S. Gorovei), în *MI*, XXXI, nr. 5 (362), 1997, p. 57-59.
- Tihan E., Tihan L. 2004 - Eusebiu Tihan, Laura Tihan, *Căsătorie vs Divorț: Ghid de analiză*, București, Editura Opinfo, 2004.
- Tolstoi 1968 - Lev Tolstoi, *Anna Karenina*, vol. I, ediția a cincia, (traducere de M. Sevastos, Ștefana Velisar Teodoreanu, R. Donici), București, Editura pentru Literatură Universală, 1968.
- Țighiliiu 1995 - Iolanda Țighiliiu, „Omul fizic și omul psihic în societatea românească (secolele XV-XVII)”, în *SMIM*, XIII, 1995, p. 103-130.

Cuvinte-cheie: familie, relații matrimoniale, armonie, divorț, recăsătorire, boieri.
Keywords: family, marital relations, harmony, divorce, remarriage, boyars.